

ODNOS TISKA DO ŽIVALI V
19. IN V ZAČETKU
20. STOLETJA

Marija Mojca Peternel

UVOD

Ne škoduj naravi, ki te razveseljuje s svojo lepoto.
Ne onesnažuj narave z odvrženimi papirji, razbitim steklom, pločevinkami in drugimi odpadki.
Ne kali miru v naravi s hrupom in norčevanjem.
Ne podiraj ali izkopavaj rastlin s koreninami in gomolji.
Ne trgaj ali lomi vej dreves ali grmovnic.
Ne uporabljaj lubja debel in balvanov za pisanje.
Ne trgaj cvetja za spomin v ogromnih količinah, razen toliko, kolikor je primerno.
Ne zbiraj rastlin, žuželk in drugih naravnih teles, če se z njimi ne želiš resno ukvarjati; ne kradi ptičjih jajc.
Ne ubijaj kuščarjev, mlakaric, žab in drugih živali.
Spodbujaj otroke in nevedne odrasle k spoštovanju narave. (N. A. 1912b: nepaginirano)

Čeravno uvodnih deset zapovedi pri sodobnem bralcu zaradi sicer precej aktualne problematike verjetno ne vzbujajo velike pozornosti, pa popolnoma drugačno dimenzijo dobijo ob pogledu na datum njihove objave. Zahteve je namreč pred dobrimi 100 leti objavil *Münchener neueste Nachrichten*.¹ Visoka starost objave in vsebinska atraktivnost sta glavna razloga, zakaj smo časopisni kolaž novic o živalih začeli prav z njimi. Kot vidimo, so zapovedi celostne, saj človeka pozivajo k zaščiti vse narave, tako živali kot rastlin. Pri takratni bralni publiki so želeli prebuditi zavest o drugačnem odnosu do narave in do vseh živih bitij ter jo spodbuditi k sistematičnemu ravnanju z odpadki. V zapovedih vidimo ne le prepovedi, temveč tudi rešitve, saj so ponotranjeno razumevanje

te problematike želeli doseči že pri otrocih, kar bi na dolgi rok zagotovo imelo pozitivne posledice. V celoti gledano gre za prebujanje odgovornosti in zavesti predvsem pri tistih ljudeh, ki do narave niso imeli nobenega odnosa.

Celovit pregled časopisnih objav v obravnavanem času, v katerih se živali pojavljajo kot glavni protagonisti, bi še bolj presegel dovoljene okvire tega zapisa, zato so v nadaljevanju izbrani le drobci oziroma po subjektivnem izboru najzanimivejši zapisi tiska, ki je izhajal na območju monarhije, v kateri so takrat živeli tudi Slovenci. Namen prispevka je v prvi vrsti prikazati publicistični odnos do te tematike v 19. in začetku 20. stoletja, hkrati pa naj bi zapisano postalo izhodišče za bodoča, morda bolj sistematična raziskovanja časopisnih virov.

V prispevku smo se omejili na objave periodičnega tiska do prve svetovne vojne, ki je po pričakovanjih v ospredje pozornosti objav postavila človeka. V obdobju velike morije je razumljiv velik upad novic o živalih in naravi, v prej imenovanem časopisu na primer je število člankov pri vnosu iskalnega niza »varovanje okolja« padlo iz 45 leta 1913 na šest v letu 1915.²

Množico publicističnih objav smo poskusili razdeliti v tri večje skupine. V prvo smo uvrstili dopise z različnimi vrstami precej suhoparnih številčnih podatkov o živalih. V drugo spadajo pozivi in opozorila bralcem v odnosu do narave in posledično do živali, pogosto povezani z ustanavljanjem društev za zaščito živali, ki so jih v drugi polovici devetnajstega stoletja množično ustanavljali. Tretja skupina je najbolj širnejša, a hkrati najbolj barvita. V njej so novice, razvrščene glede na živalsko vrsto, posebni del predstavljajo divji lov, sodni procesi in druge, za današnji čas tudi nekolikanj nenavadne zanimivosti. Ob tem gre še zapisati, da je

1 *Münchener neueste Nachrichten* je izhajal od leta 1887–1945 pri založbi Knorr Knorr & Hirth. V: Katalog für die Bibliotheken der Universität zu Heidelberg, Heidi, <https://katalog.ub.uni-heidelberg.de/cgi-bin/titel.cgi?katkey=1278999> (citirano: 12. 12. 2022).

2 *Münchener Neueste Nachrichten*: https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb00131249_00469_u001?q=Naturschutz (citirano: 12. 7. 2022).

bilo včasih zapise o živalih težko ločiti od zapisov o naravi, saj je šlo za precejšnjo vsebinsko prepletenost.

Poleg daljših zapisov o živalih si omembo zagotovo zaslužijo tudi nemalo številni oglasi, povezani z njimi, ki bi prav tako lahko bili v središču bodočih raziskav.

POROČILA

Poročila o živalih so bila v primerjavi z ostalimi novicami vsebinsko precej dolgočasna, kar je bilo v nasprotju s širokim izborom časopisov, ki so jih tiskali. Kljub pričakovanju, da bomo tovrstne novice našli predvsem v bolj strokovnih listih, kot je denimo *Oesterreichische Forst-Zeitung*³ (N. A. 1886: 173), je bil spekter časopisov precej pisan. Tako na primer izvemo, kako je z jeleni na Škotskem v objavi dunajskega *Humorista*,⁴ ki je s svojim podnaslovom »eine Zeitschrift für Scherz und Ernst, Kunst, Theater, Geselligkeit und Sitte« izkazoval popolnoma drug interes časopisa kot za živali, namreč za zabavo, umetnost, gledališče ipd. Precej suhoparen zapis brez komentarjev ali mnenj se je nanašal zgolj na navajanje dejstev o številu živali v preteklosti in geografskem območju njihovih bivališč (N. A. 1840: 720).

Podobne zapise je najti tudi v dnevnikih. *Neues Wiener Journal*⁵ je na primer v kratki novici poročal o jati 60 do 70 štorkelj, ki jih je bilo mogoče

opazovati z vlaka v bližini Klosterneuburga. Po mnenju neimenovanega avtorja so potniki lahko uživali v »domišljavem sprehajanju dolgokljunašev« v tamkajšnji loki (N. A. 1908: 8).

V to skupino so bila zaradi številčnih podatkov uvrščena poročila o lovskem izplenu. Novice o tem so prinašali dunajski *Wiener Allgemeine Zeitung*⁶ (N. A. 1883: 2), *Salonblatt*⁷ (N. A. 1870: nepaginirano, N. A. 1898b: 14–15), v takratnem slovenskem prostoru pa osrednji ljubljanski časopis *Laibacher Zeitung*.⁸ V njem tako lahko beremo o izplenu štirih jelenov v cesarski poletni rezidenci Bad Ischl (N. A. 1895b: 1419). Lova so se poleg cesarja udeležili ugledni grofi: kmetijski minister, grof Falkenhayn,⁹ belgijski grof in bodoči predsednik mednarodnega olimpijskega odbora (Krüger/Pfeiffer 2012: 120–145) Henri de Baillet Latour,¹⁰ grof in general Bigot de Saint Quentin¹¹ ter grof in generaladjudant Eduard Paar.¹²

Naj v zvezi z lovsko trofejo navedemo še nenavaden ulov v občini Těrlitko v okrožju Karviná v moravsko-šlezjski regiji današnje Češke. Lastniku

3 *Oesterreichische Forst-Zeitung* – časopis je izhajal na Dunaju pod tem naslovom v obdobju 1883–1895, na začetku kot tednik, pozneje kot mesečnik. Med 1883–1894 je nosil podnaslov *Illustrierte Zeitung für Forstwirtschaft u. Holzhandel, Jagd und Fischerei*. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 21. 12. 2022).

4 *Der Humorist* – časopis je izhajal na Dunaju v obdobju 1837–1862, in sicer z različnimi podnaslovi in tudi pogostnost izhajanja je bil različna. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 12. 2022).

5 *Neues Wiener Journal* – je izhajal med 1893–1939 na Dunaju, na začetku dnevno, nato dvakrat dnevno. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 11. 2022).

6 *Wiener Allgemeine Zeitung* – časopis je izhajal med leti 1880–1934 in je imel številne priloge. V obravnavanem obdobju: *Roman-Beilage, Zeitung für Volapük, Österreichischer Lloyd: Handesblatt der Wiener Allgemeinen Zeitung*. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 18. 11. 2022).

7 *Wiener Salonblatt* – izhaja na Dunaju med leti 1870–1938, in sicer najprej dnevno, nato na dva tedna. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 11. 2022).

8 *Laibacher Zeitung* – izhajal je med leti 1784–1918, njegov založnik je bil Ignaz Alois Edler v. Kleinmayr in je bil največji in najbolj vpliven časnik v Ljubljani v 18. in 19. stoletju. Digitalna knjižnica Slovenije. Ljubljana: NUK. <https://www.dlib.si> (citirano: 8. 11. 2022).

9 Julius Graf von Falkenhayn (* 20. 2. 1829 Dunaj; † 12. 1. 1899 Dunaj), politik, minister za kmetijstvo (N. A. 1957: str. 285).

10 Graf Henri de Baillet-Latour (* 1. 3. 1876 Brüssel; † 6. 1. 1942 Brüssel). International Olympic Committee, <https://olympics.com/ioc/news/henri-de-baillet-latour-the-unknown-president> (citirano: 8. 11. 2022).

11 Anatol Graf von Bigot de Saint-Quentin, (* 7. 3. 1849 Dunaj; † 11. 9. 1932 Jadova, Romunija), general. <https://web.archive.org/web/20131004215757/http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CoBId=23130> (citirano: 8. 11. 2022).

12 Eduard Graf von Paar (* 5. 12. 1837 Dunaj; † 1. 2. 1919 Dunaj), generalni pribočnik. (Broucek 1978: 275–276).

žitnega polja je uspel lov ogromnih ptic ujed iz družine kraguljev. Razpon kril t. i. brkatih serov je bil namreč kar 2,8 metra (N. A. 1895a: 1196).

Bralna publika se je kljub navidezno suhoparnim navajanjem dejstev lahko iz zapisov marsikaj naučila. Pri tem ne mislimo zgolj na podatke o vrstah živali, ampak tudi na širši družbeno politični kontekst.

POZIVI IN OPOZORILA

Pozive za zaščito živali v obliki samostojnih člankov ali med vrsticami drugih je bilo v tisku zaslediti že zelo zgodaj. Salzburški *Intelligenzblatt*¹³ je denimo že leta 1803 pod naslovom *Schonung der Tiere aus Achtung für Menschen – ein Zug der Gesetzgebung des 16ten Jahrhunderts* (N. A. 1803: 107–108) predstavil zakonodajo iz 16. stoletja. Prepoved streljanja na čaplje, štoklje in klavžarje je takrat veljala za vse družbene stanove, torej tudi plemiče in duhovnike. Kot ugotavlja nepodpisani avtor, so se dve stoletji pozneje od omenjenih ptic posamično pojavljale le še čaplje in klavžarji, medtem ko so se štoklje popolnoma izselile. Pisec se retorično sprašuje, ali morda razlog ne tiči v izsuševanju bližnjega močvirja v 20. letih 16. stoletja, urbanizaciji tamkajšnjega območja oziroma splošnem povečanju kulture tal na tem območju. Na še danes precej aktualna vprašanja bi z gotovostjo lahko dali pozitivne odgovore.

Pozivi o zaščiti živali so pogosto sovpadali z ustanavljanjem društev za zaščito živali. Spremenjeno dojemanje narave, ki ga je prinesla romantika (Mlinar 2018: 180–181), je konec 18. stoletja, še zlasti pa v prvi polovici 19. stoletja, posledično izoblikovalo tudi drugačen pogled na živali.

13 *Intelligenzblatt von Salzburg* – časopis, ki je izhajal v obdobju 1784–1848 v Salzburgu. Več o časopisu gl. IRMGARD Walter (1945): *Das Salzburger Intelligenzblatt 1784–1848*. Ein Zeit- und Kultur-spiegel. Ein Beitrag zur Geschichte Salzburgs und zur Geschichte der Intelligenzblätter im allgemeinen, geisteswiss. Doktorska disertacija. Salzburg: Universität Salzburg.

15 let po znamenitem govoru škotskega lorda Thomasa Erskina¹⁴ v londonskem parlamentu o človekovih grozodejstvih nad živalmi je bilo leta 1824 v Angliji ustanovljeno prvo društvo proti mučenju živali *Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals*¹⁵, ali kot ga je v svojem delu imenoval znameniti dunajski revolucionar leta 1848, sicer Radovljčan in eden prvih naših piscev o skrbi za živali, Anton Fuster (1808–1881)¹⁶ »*Königliche Gesellschaft zur Verhütung der Grausamkeit gegen Thiere unter dem besonderen Schutze Ihrer Majestät der Königin*« (Fister 1846: 43).

Prvo društvo proti mučenju živali *Tierschutz-Verein* na nemških tleh je 24. julija 1839 nastalo v Nürnbergu, istega leta tudi v Dresdnu, leta 1842 pa je bilo društvo ustanovljeno v Münchnu (Fister 1846: 44). Slednje je bilo za takratni slovenski prostor precej pomembno, saj so se na njegovo pobudo začela ustanavljati društva v takratni Avstriji. Prvo na njenih tleh je z imenom *Görzer Verein gegen Thierquelerie* nastalo v Gorici, nato še v Pešti, Linzu in Salzburgu (Fister 1846: 47) in leta 1862 v Gradcu (N. A. 1863: nepaginirano).¹⁷ Glavno vlogo pri ustanovitvi goriškega društva je imel pesnik, alpinist in duhovnik Valentin Stanič.¹⁸ Že leta 1845 se je priključil Društvu zoper trpinčenje živali v Münchnu in je 14. februarja 1846 sam ustanovil podobno društvo v Gorici, za katerega je tudi sestavil

14 Thomas Erskine, 1. Baron Erskine (*10. 1. 1750 Edinburgh; †17. 11. 1823 Almondell, West Lothian), britanski politik škotskega rodu. Britanica, <https://www.britannica.com/summary/Thomas-Erskine-1st-Baron-Erskine> (citirano 21. 12. 2022).

15 Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, <https://www.rspca.org.uk/whatwedo/whoweare/history> (citirano 6. 8. 2022).

16 Anton Fuster (*5. 1. 1808, Radovljica; †12. 3. 1881, Dunaj), duhovnik, politik, filozof, šolnik. Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbil93714/> (citirano: 6. 8. 2022).

17 *Grazer Zeitung* – časopis je izhajal v obdobju 1795–1938 v Gradcu, sprva dnevno razen nedelje, pozneje tedensko. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 12. 2022).

18 Valentin Stanič (*12. 2. 1774, Bodrež (Kanal); †29. 4. 1847, Gorica, Furlanija - Julijska krajina). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi602064/> (citirano: 6. 8. 2022).

in izdal statut (Stanič 1846). Goriško društvo ni bilo le prvo v avstrijskem prostoru, ampak je zbudilo pozornost celo v Franciji in Nemčiji.¹⁹

Slab mesec po ustanovitvi goriškega je v začetku marca 1846 tudi na Dunaju nastalo društvo proti mučenju živali (N. A. 1846: 479),²⁰ ki je od leta 1853 izdajalo svoj časopis *Tierfreund*.²¹ Soustanovitelj in predsednik je bil Ignaz Franz Castelli,²² dramatik, pesnik in nasploh precej aktivna osebnost v takratnem avstrijskem in nemškem prostoru. V društvu je poleg precejšnje angažiranosti na področju zaščite živali deloval kot pisec ter izdajatelj in sodelavec različne periodike.

Na Kranjskem so se prizadevanja proti mučenju in za zaščito živali začela že v 40. letih 19. stoletja, a je bilo društvo za varstvo živali ustanovljeno šele v začetku 20. stoletja. Z uradnim imenom *Kranjsko društvo za varstvo živali* je bilo ustanovljeno šele 23. oktobra 1902 (Rendla 2004: 59). Prizadevanja za skrbno ravnanje z živalmi so bila znana tudi v štajerskem delu takratnega slovenskega prostora. Nek mariborski »penzionist« in ljubitelj živali je v odzivu na objavljen prispevek v zvezi z mučenjem vlečnih živali ta problem razširil na živali, s katerimi se človek hrani. Izpostavil je pogosta trpinčenja domačih živali, kot na primer pretepanje s koli ali druge oblike zlorab. »Človek se pred slabim ravnanjem varuje s svojo pravico, brezpravna žival pa je po Odrešenikovem zgledu

popolnoma odvisna od zaščite dobrih ljudi.« Avtor je apeliral tako na policijo kot na sočutne someščane, naj vendarle pripomorejo k ustanovitvi le enega močnega društva za zaščito živali, ki se bo polnomočno borilo proti mučenju (N. A. 1902: 4).

Besedilo neimenovanega »prijatelja časopisa« *Der Bote aus dem Waldviertel*²³ se je prav tako nanašalo na ptice. Prispevek *Der Sperling und die Thierschützer* (Geras 1896: nepaginirano) odraža avtorjevo skrb zaradi manjšega števila lastovk, teh »zelo uporabnih zatiralcev insektov«. Razlog za to ne vidi toliko v Italijanih, za katere so lastovke ob jesenskih selitvah malodane glavna jed, ampak v vrabcih, ki se naselijo v lastovičja gnezda. Po njegovem mnenju se je število vrabcev zaradi številnih opozoril za njihovo zaščito močno povečalo. Avtorju se tovrstna prizadevanja sicer zdijo upravičena, a v tej situaciji niso primerna, saj vrabci ne uničujejo insektov. Nesprejemljivo se mu zdi, da jih nekateri naravovarstveniki celo krmijo. Avtor je prispevek zaključil z idejo, da si vsak, ki uničuje vrabce, zasluži naziv »pametnega zaščitnika živali«. Dopis je želel opozoriti na smiselnost nekaterih zakonov oziroma na njihove vsebinske prilagoditve dejanskim razmeram.

Pozivi k zaščiti živali so zadevali praktično vse živalske vrste, torej tudi vodne. *Linzer Volksblatt*²⁴ je povzel članek s pomenljivim naslovom *Ausrottung der Seehunde?* (N. A. 1909: 6). Gre za prizadevanje Švedske, Nemčije in drugih baltskih držav, ki so v tem delu morja želele iztreti tjulnje. Novica je pravzaprav apel za vse ljubitelje narave, družbe in društva, da nastopijo »proti temu novemu posilstvu naše že tako

19 Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi602064/#slovenski-biografski-leksikon> (citirano: 12. 8. 2022).

20 *Wiener Zeitung* – v obdobju 1852–1857 tudi s podnaslovom *Österreichisch-kaiserliche Wiener Zeitung*; tudi *Kaiserlich-königlich privilegierte Wiener-Zeitung* je izhajal najprej dvakrat, nato trikrat tedensko in po letu 1848 dnevno na Dunaju v obdobju 1703–2003. V: *Österreichische Nationalbibliothek*: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 12. 2022).

21 *Tierfreund* – izhajal je v obdobju 1852–2020 in je bil glasilo dunajskega Tierschutzverein. V: *Österreichische Nationalbibliothek*: https://anno.onb.ac.at/info/wtv_info.html (citirano: 8. 11. 2022).

22 Vinzenz Ignaz Castelli (*6. 3. 1781 Dunaj; †5. 2. 1862 Dunaj), pesnik, dramatik. (Gugitz 1957: 172–173).

23 *Der Bote aus dem Waldviertel* – v obdobju 1878–1922 je časopis izhajal s podnaslovom: *Organ des deutschen Verfassungstreuen Partei*, in sicer dvakrat tedensko do leta 1919 do konca izhajanja leta 1922 samo še tedensko. V: *Österreichische Nationalbibliothek*: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 11. 2022).

24 *Linzer Volksblatt* je izhajal v obdobju 1869–1974, in sicer različno pogosto in z različnimi prilogi. V obdobju 1869–1906 je imel podnaslov *Für Stadt und Land*. V: *Österreichische Nationalbibliothek*: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 12. 2022).

opustošene narave«. Razlogi za nasilje nad tjujnji so bile pritožbe tamkajšnjih ribičev, češ da naj bi jim ti uničevali lov. Neznani avtor nava-ja nemškega zoologa Alfreda Nehringa,²⁵ ki naj bi dokazal, da tjujnji ne škodijo ribištvu v taki meri, da bi bilo njihovo iztrebljenje upravičeno.

Skrb za živali je bila tudi tema časopisa, namenjenega predvsem gospo-dinjam *Das Blatt der Hausfrau – Oesterreichisch-ungarische Zeitung für die Angelegenheiten des Haushaltes sowie für Mode, Kindergarderobe, Wäsche, und Handarbeiten*.²⁶ Avtor, ki je znan le po začetnicah R. Z., se je v svojih razmišljanjih spraševal po vzrokih za mučenje zlatih ribic. Ugotavljal je namreč, da več milijonov teh »prečudovitih« živali podleže barbarske-mu ravnanju. Namesto da bi živali negovali in jih ob koncu življenja »po pravilih pospremili k večnemu počitku«, so ribice pogosto zadavljene, izstradane ali razjedene od parazitov. Razloge za to vidi zlasti v nepre-mišljenem ravnanju ljudi, pri čemer je glavni krivec pomanjkljiva iz-obrazba. Trpinčenje živali bo po njegovem trajalo toliko časa, dokler v šoli ne bodo vpeljevali in poučevali tovrstnih tem. Po kritičnem uvodu avtor v nadaljevanju bralke pouči o pravilnem ravnanju in negovanju zlate ribice (R. Z. 1902: 409).

Apeli za zaščito živali so se torej pojavljali v pestrem naboru takratnega tiska, a kot smo videli, tudi imena člankov niso bila enoznačna. Kot po-trditev tega naj omenimo zapis s precej nenavadnim naslovom, ki bi ga lahko prevedli kot *Damska prelestnost in umor ptic (Frauenputz und Vogel-mord)*²⁷ (N. A. 1912a: 10), in je bil objavljen v *Rosenheimer Anzeiger*. Poziv

25 Alfred Nehring (*29. 1. 1845 Gandersheim; †29. 9. 1904 Berlin-Charlottenburg), profesor, zoolog in paleontolog (Hevers 1996: 437–438).

26 *Das Blatt der Hausfrau* – podnaslov časopisa je bil *Oesterreichisch-ungarische Zeitung für die Angelegenheiten des Haushaltes sowie für Mode, Kindergarderobe, Wäsche, und Handarbeiten*. Časopis je izhajal v obdobju 1890–1921. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. V: <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 11. 2022).

27 *Rosenheimer Anzeiger* – s podnaslovom *Tagblatt für Stadt und Land; (mit amtlichen Mitteilungen)* je izhajal v obdobju 1864–1945, in sicer šestkrat tedensko. Bayerische Staatsbibliothek BSB, <https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV005484931> (citirano: 10. 12. 2022).

nepodpisanega avtorja je namenjen oblastnim organom, naj podobno kot v severni Ameriki ali Avstraliji vendarle sprejmejo zakon, s katerimi bi prepovedali lov na ptice, katerih peresa krasijo damske klobuke. Izko-riščanje naravnih bogastev se piscu zdi povsem nesprejemljivo. Moralni imperativ prihodnjim generacijam je namreč videl v prvi vrsti v ohran-janju naravnih lepote, ki so jih zapustili predniki. Pisec je navajal vrsto živali po vsem svetu, ki so zaradi mode (krzna) postale žrtve civilizacije. Posebno zaščito je zahteval za ptice, ki so za človeštvo po njegovem iz-redno pomembne, saj pripomorejo k uravnavanju klimatskih razmer.

Objav in zapisov v zvezi z živalmi ali naravo nasploh ne najdemo zgolj v časopisih, ki so bili že v svojem osnovnem poslanstvu namenjeni nara-vi. Na Kranjskem je bil od leta 1895 to zagotovo *Planinski vestnik*, ki je že v zgodnjih številkah konkretno pozival k obzirnemu ravnanju z naravo. Turiste, torej takratne gorohodce, je vabil k upoštevanju njihovih dolž-nosti, ki vključujejo primerno ravnanje z naravo (Wölfling: 1895: 150–151).

Tudi v povsem običajnih dnevnih časnikih, torej nestrokovnih časopi-sih, lahko najdemo pozive za varovanju okolja. Nek S. je v prispevku *Naturschutz* poleg odnosa do celotne narave posebej izpostavil skrb za živa-li (S. 1909: 2). Motile so ga nevezdržne razmere, v katerih prebivajo žabe, kače ali kuščarji, ki jih otroci (in tudi odrasli) na sprehodih v naravi uja-mejo in prinesejo domov. Tam kmalu umrejo ali precej trpijo, saj živi-jo v izrazito neprimernih okoliščinah. Naloga oblasti naj bi bila v prvi vrsti »omejiti tovrstne športne dejavnosti«. Problem bi bilo po njegovem možno rešiti v sodelovanju s šolskimi oblastmi. Slednje naj bi skupaj z društvi za zaščito narave poskrbele za ozaveščanje in konkretne akcije. Menil je, da bi povsem zadostovali akvariji in terariji, ki bi bili postavlje-ni v vsaki šoli in bi jih bilo mogoče obiskovati.

Tudi *Schutz der Alpen!* v *Laibacher Zeitung* je pozival k varovanju okolja (N. A. 1895f: 1453). Gre sicer za objavo v nemškem časopisu, ki je bil na-menjen predvsem meščanom in ga večinoma niso brali na podeželju.

Če pa vemo, da so bili takratni gorohodci večinoma prav iz vrst meščanstva, ki so imeli za to prostočasno dejavnost poleg zanimanja in časa tudi materialne možnosti, je dopis naslavljal pravo ciljno publiko. Povod za pisanje so bile vedno pogostejše pripombe članov nemškega *Alpenvereina* o slabem stanju vzpetega sveta, ki so ga vse številčnejši gorohodci puščali za seboj. Množično razbijanje praznih steklenic je povzročilo, da so bila tla gorskih vrhov in njihove okolice dobesečno tlakovana s črepinjami. Problem so bili tudi ostanki »provijanta« – hrane, in sicer številne prazne pločevinke, ribje konzerve, odpadli papir, jajčne lupine ter pomarančni olupki.

POTPURI

Morski psi

Morski psi so zlasti v drugi polovici 19. stoletja kar pogosto nastopali kot glavni akterji novic, tudi v tisku takratnega slovenskega prostora. *Laibacher Tagblatt*²⁸ je poročal o številnih primerkih v Tržaškem zalivu, zato je tamkajšnji mestni svet sklenil, da bo od vlade zahteval, naj razpiše nagrade za usmrtitev teh nevarnih »nebodigatreba« (N. A. 1869: nepaginirano).

Zaradi vse očitnejših pojavov morskih psov je omenjeni časopis v obliki feljtona bralce poučil o tem plenilcu. V njegovem prvem delu je bila predstavitev živali kot vrste, saj je bilo med ljudmi opaziti veliko

28 *Laibacher Tagblatt* – časopis je izhajal dnevno v obdobju 1868–1880 kot glasilo nemške ustavne stranke. Širil je germanizacijske težnje in nemškutarstvo. V njem se sicer omenjata slovenska literatura in ideja, da bi Slovenci zbrali svoje ljudsko blago, vendar je tega zelo malo. Časnik je nadalje izhajal pod naslovom *Laibacher Wochenblatt*. Digitalna knjižnica Slovenije, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-IT4VMNNN> (citirano, 21. 12. 2022).

neznanja, za kar je bilo krivo tudi šolstvo. Nadalje so bila omenjena nezakonita dejanja, s katerimi so posamezniki izvabljali denar od nevednih ljudi. Morske pse so namreč ujeli, nagačili in jih nato v morju kazali ljudem, pri čemer so jim za ogleda mastno zaračunavali (N. A. 1872a: 1–2). V drugem delu so podrobno opisane njihove biološke značilnosti, način razmnoževanja itd. (N. A. 1872b: 1–2)

Celovski *Klagenfurter Zeitung*²⁹ je bil pogosto pozoren na morske pse v Jadranskem morju, morda tudi v želji, da bi turiste zadržal na obalah tamkajšnjih jezer. Leta 1874 so na grozo številnih kopalcev in mestnih oblasti, ki so za njihov ulov morali razpisati visoke nagrade, opazili večje število morskih psov v Tirenkem in Jadranskem morju. Vojaka, ki se je kopal severno od toskanskega mesta Viarregio, je napadel morski pes. Hudo poškodovano truplo je morje naplavilo na obalo, kjer so ga pokopali z vojaškimi častmi (N. A. 1874b: 1226). Dobesečno isto novico je dan prej najti tudi v ljubljanskem *Laibacher Tagblatt* (N. A. 1874a: nepaginirano), kar kaže (publicistično) povezanost tega prostora, uredniško poznavanje drugih takratnih časopisov in ne nazadnje tudi način pridobivanja novic.

O lovu na morske pse sredi 19. stoletja poroča zanimivo besedilo zgoraj omenjenega celovškega časopisa. Leta 1850 je precej znani lovec na morske pse iz Vera Cruza, mišičast in telesno neizmerno krepak Manoël z majhne barke za vabo v morje metal ribe. Ko je zagledal plen, je med zobe vtaknil ostri nož in golih prsih ter kratkih hlač skočil v morje. Da bi pritegnil pozornost morskega psa, je v velikem loku plaval okoli nje, nato legel na hrbet in popolnoma mirno čakal plen. V trenutku, ko je morski pes priplaval mimo, se je Manoël bliskovito potopil pod žival in jo zabodel v trebuh. Neznani avtor opozarja, da se vsi primeri lova ne končajo srečno, zato je treba biti skrajno pazljiv (N. A. 1878: 942).

29 *Klagenfurter Zeitung* je izhajal v Celovcu najprej dnevno, nato dvakrat in končno trikrat tedensko v obdobju 1784–1951. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 18. 11. 2022).

V zvezi z morskimi psi je pozornost zbudila novica humoristično-satiričnega časopisa *Der Floh*³⁰ z Dunaja. Sredi julija 1894 je namreč objavil kar štiri kratke novice iz Trsta, povezane z istim dogodkom. Prva je poročala o pojavu dveh morskih psov v Jadranu, ki sta požrla šest- in osemletna fantka, medtem ko so se drugi kopalci v paniki razbežali. Naslednji dan so novico delno demantirali, saj naj bi morski pes v resnici požrl le enega fantka. Dva dni po opisanem dogodku se je pojavilo obvestilo, da objavljena novica k sreči ne drži. In da so kopalci bolj pomirjeni. Tretji dan po dogodku pa se je dokončno izkazalo, da sta morska psa v resnici bila dva ogromna donavska krapa, ki sta na poti skozi Dardanele preko Sredozemlja zašla v Jadransko morje. Dva dečka sta ju ujela, »spekla in zaužila, kopalci pa so bili pomirjeni« (N. A. 1894: 29). Vidimo, da je uredništvo prvotni zapis z dodatnimi objavami poskušalo popraviti oziroma ga napraviti verodostojnega. Čeprav gre za satirični časopis, gre v tem primeru za prizadevanje po objavi preverjenih informacij. Hkrati je to lep prikaz, kako je nedolžen dogodek lahko predmet manipulacije in popolnoma izkrivljene stvarnosti. Se pa ob vsem tem vendarle še vedno zastavlja vprašanje o verodostojnosti zapisanega, saj krapji kot tipične sladkovodne živali verjetno v morski vodi ne bi preživel.

Novice o morskih psih najdemo tudi v zagrebškem *Agramer Zeitung*. Iz reškega pristanišča so poročali o petmetrskih živalih in neimenovani avtor se sprašuje o dolžini najdaljših morskih psov (N. A. 1898: 4).

Novice o živalih so se lahko povezovale s širšimi družbeno-političnimi dogodki. Tako so morski psi močno občutili posledice vojne med Japonsko in Rusijo v letih 1904–1905.³¹ Že omenjeni celovski časopis je s tem v zvezi razmišljal o morskih psih, ki so se vse pogosteje pojavljala tudi v Jadranskem morju. V besedilu, polnem retoričnih

vprašanj, se že uvodoma zastavlja glavno vprašanje, in sicer o vplivu aktualne pomorske vojne med Rusijo in Japonsko leta 1904 na tam živeče morske pse. Neimenovani avtor ugotavlja, da morski psi radi sledijo ladjam, ki skozi Sueški kanal plujejo v Evropo. Zaradi vse pogostejšega prometa skozi Suez se je tudi število morskih psov v Jadranu in Sredozemlju v primerjavi s preteklostjo precej povečalo. Tako so od srede junija do septembra 1904 v Istri ulovili tri, v Kvarnerju pa enega morskega psa. Da bi se izognili dilemam, pisec predlaga redno štetje živali. S tem bi namreč lahko ugotovili, ali gre za stalno naraščanje števila ali zgolj za izjemne pojave. Ob koncu zapisa se sprašuje, ali vendarle ne bi bilo treba na najnižjem mestu Sueškega kanalu nastavitvi past za te človeku nevarne živali (N. A. 1904: 2106). Razmišljanja na to temo so se v okviru omenjene vojne nadaljevala tudi naslednje leto. V prispevku *Krieg und Haijische* lahko preberemo, da se je število morskih psov na Jadranu kot posledica zgoraj omenjene vojne precej povečalo, saj so v razmaku nekaj dni opazili kar tri primerke. Po mnenju ribičev so morski psi zaradi položenih min v Rumenem morju in sibirskih vodah enostavno zbežali in se podali v mirnejše vode. Ponovno je bil izpostavljen Sueški kanal, ki naj za živali ne bi predstavljal nobene ovire. Morski psi sledijo večjim ladjam zaradi hrane, ki jo v ogromnih količinah spuščajo v morje. Ko priplavajo do Gibraltarja, jim je hrana na voljo v morju: različne ploščate ribe, tune ter druge ribe. Od tam sicer niso več odvisni od ladijskih odplak, a po drugi strani njihov lov povzroča škodo tamkajšnjim ribičem (N. A. 1905: 1356).

Volkovi

Ob branju časopisov zagotovo izstopa dejstvo, da so bili volkovi precej pogosto osrednja tema feljtonov. Za primer navedimo časopis *Der*

30 *Der Floh* – časopis je izhajal tedensko ob nedeljah v obdobju 1869–1919. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 18. 11. 2022).

31 O vojni gl. NIKOLAJEV, Vekoslav (1904): *Rusko-japonska vojska*. V Ljubljani: A. Turk.

Adler,³² ki je leta 1839 v omenjeni rubriki bralce seznanjal z volkovi in lovom nanje v Ameriki (N. A. 1839: 48). V isti rubriki je *Süddeutsche Post*³³ bralcem od srede junija do konca avgusta 1877 prinašal pravljico z naslovom *Das wilde Thier*,³⁴ ki se je dogajala v Franciji v 18. stoletju. Gre za znano francosko zgodbo *Bête du Gévaudan* (Bourret 2010), po kateri je bil že leta 1967 in nato 2003 posnet film z istim naslovom.³⁵ Zgodba je doživela različne priredbe tudi leta 2001 v filmu z naslovom *Volčja bratovščina* (*Le Pacte des loups*), v kateri se resničnost prepleta z mitološkim. Zgodba se dogaja v redko poseljeni francoski provinci v Centralnem masivu, kjer so bili volkovi dejansko precej razširjeni in so tamkajšnjemu življu povzročali tudi v resnici precej preglavic. V zgodbi je podrobno opisan lov na Velikega volka, ki naj bi ubil kar 250 ljudi (Glasl 2018) in lovu na katerega se je udeležilo več kot 20.000 lovcev (N. A. 1877a: 2–3).

Zanimiva je novica zagrebškega *Agramer Zeitung* o dveh volkovi, ki ju je lakota prignala v mesto Sofijo. Čeprav so se meščani tovrstnega obiska še spominjali iz minulega leta, sta jih strel in tekanje žandarjev sredi noči po ulici vendarle presenetila. Vse se je odvijalo v trenutku, a zgodba se je začela, ko je nek moški pritekkel k na vogalu stoječemu žandarju. V ihti mu je razložil, da ga zasledujeta dva volkova, žandar je sprožil alarm in stekel do vhoda na nek vrt, kjer sta stala volkova. Šele ko je žandar začel streljati, sta zverini pobegnili. Ker volkov niso mogli izslediti, so domnevali, da sta mesto zapustila. Po pisanju časopisa je

veliko volkov tudi v predmestju, saj je enega nedolgo tega srečal nek mladi sekač dreves. Ker na volka ni mogel tako hitro vreči sekire, ga je zagrabil za ušesa, ga pritisnil k tlom in mu pregriznil grlo. Pogumni mladenič je bil za to dejanje znatno nagrajen (N. A. 1896a: 6).

Zapisi o volkovi so bili prav tako pogosti v tisku takratnega slovenskega prostora. *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen*³⁶ je v rubriki feljtona kar dvakrat objavil *Das Gericht der Wölfe*, prvič leta 1831. Središče dogajanja je bila opatija v osrednjefrancoski regiji Auvergne, ki so jo zlasti pozimi pogosto oblegali volkovi. Potem ko se je njihovo število precej povečalo, je tamkajšnji opat sklenil z lovci v soseščini dogovor, da bodo območje očistili teh živali. Po poročilu se je deset ali dvanajst lovcev sicer odpravilo na lov, a so ga zaradi velike količine novozapadlega snega morali odpovedati. Na večer prihoda lovcev v opatijo je glasno tuljenje napovedovalo približevanje ogromnega krdela volkov. Njihovo število je bilo precej večje zato, ker je na dvorišču izven staje ležal mrtev konj. Ko so se volkovi približali prav do obzidja opatije, je eden izmed izkušenejših lovcev naredil prebrisan obrambni načrt. Velika železna vrata na dvorišče so morali na stežaj odpreti, na njihove konce pa namestiti žico tako, da jih je bilo z enim sunkom moč hitro zapreti. Vse oborožene je pozval, naj se namestijo na okna, pogasili so luči in v tišini čakali. Po tri četrt ure se je na vratih dvorišča prikazal volk, ki se je ozirajoč naokoli počasi približeval na tleh ležečemu konju. Bil je izvidnica, kajti potem ko ga je ovohal, se je od njega oddaljil in se kmalu vrnil z 22 volkovi. Ko so bile vse živali na dvorišču, so vrata na hitro zaprli in lovci so začeli streljati. Volkovi so se znašli v brezizhodnem položaju in opatija je bila rešena (N. A. 1831: 8). Očitno je bila volčja novica verodostojnih prič tako zanimiva, da jo je isti časopis ponovno objavil več kot deset let pozneje (N. A. 1842: 32).

32 *Der Adler* – časopis je izhajal v obdobju 1838–1844 na Dunaju. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 12. 2022).

33 *Süddeutsche Post* – s podnaslovom *unabhängiges demokratisches Organ und allgemeine deutsche Arbeiterzeitung* je izhajal v Münchnu v obdobju 1869–1884. Bayerische Staatsbibliothek BSB, <https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV005484931> (citirano: 20. 12. 2022).

34 N. A. (1877) *Das wilde Thier*. V: *Süddeutsche Post* let. 9 (17. junij), št. 48, str. 2–3, (21. junij), št. 49, str. 2–3, (24. junij), št. 50, str. 2–3, (28. junij), št. 51, str. 2–3, (5. julij), št. 53, str. 2–3, (15. julij), št. 56, str. 2–3, (26. julij), št. 52, str. 3, (29. julij), št. 53, str. 2–3, (2. avgust), št. 54, str. 2–3, (12. avgust), št. 55, str. 2–3, (16. avgust), št. 56, str. 2–3, (19. avgust), št. 66, str. 2–3, (23. avgust), št. 67, str. 2–3, (26. avgust), št. 68, str. 2–3, (30. avgust), 69, št. 69, str. 2.

35 Internet Movie Database, <https://www.imdb.com/title/tt00352224/reference> (citirano 12. 8. 2022).

36 *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen* – časopis je tedensko izhajal v Ljubljani v obdobju 1815–1849, nasledil ga je *Illyrisches Blatt*. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 18. 11. 2022).

Divji lov in sodni procesi

Kljub zakonskim prepovedim lova je znanih precej primerov divjega lova, ki so jih obravnavala sodišča. Lov je bil v takratnem slovenskem prostoru namreč privilegij premožnih lovskih zakupnikov in veleposestnikov, po večini Nemcev. Loviti je torej smel le vrhnji družbeni sloj, preprost človek je smel v lovišče le kot lovski čuvaj, gonjač ali kot nosač oprtnika in uplenjene divjadi. Divji lov je bil strogo prepovedan, kazni zanj so bile visoke, a ga ni bilo mogoče preprečiti (Lovšin 1961: 34–35).

Graški *Tagespost*³⁷ je poročal o zajetju obsežne združbe divjih lovcev na območju severovzhoda avstrijske Štajerske v kraju Mürzzuschlag. Trajalo je kar pol leta, da je zadeva prišla na sodišče, saj so nekatere divje lovce ujeli šele s pomočjo tiralice. Na preiskovalnem sodišču Bruck an der Mur se je pred petčlanskim sodniškim kolegijem odvila razprava, ki jo je imenovani časopis povzel (N. A. 1866: nepaginirano). Vse skupaj se je začelo 26. junija 1865, ko je gozdni tehnik na železniški postaji Mürzzuschlag odkril dve vreči srnjadi, namenjeni na Dunaj. Kot pošiljatelj je bil naveden doslej še nekaznovan mizar Johann Brandstätter. Po takojšnji sodni preiskavi se je izkazalo, da je omenjeni mizar od avgusta 1863 do junija 1865 najprej ponoči, potem pa brez zadržkov tudi podnevi poslal skupno 107 kosov srnjadi dvema dunajskima trgovcema z divjadjo, Walentinu Güntherju in Franzu Schottu. Mizar 107 kosov divjadi ni mogel zanikati in je priznal, da se je v ta namen povezal s tamkajšnjimi kmeti, kmečkimi sinovi in gozdarskimi hlapci. Ti so kradli divjadi na območju gospostev, mizar pa jim je za funt mesa plačal 13 ali 14 kron, medtem ko je sam od imenovanih dunajskih trgovcev za funt dobil 20kr. Mizar je ovadil vse »dobavitelje«, ki so bili večinoma že kaznovani zaradi divjega lova. Med njimi je bil tudi vojak na dopustu, ki je zaradi nedovoljenega posla moral pred vojaško sodišče.

37 *Tagespost* je graški časopis, ki je dnevno izhajal v obdobju 1856–1945. V: Österreichische Nationalbibliothek: ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 11. 2022).

Mizar Brandstätter je v zaključnem govoru povedal, da je v stik z omenjenima dunajskima trgovcema prišel slučajno, na obisku bolnega sina v dunajski bolnici. Kmalu se je v Mürzzuschlagu razvedelo, da srnje meso prinaša dobiček, zato so se po njegovih besedah povsem prostovoljno javili mnogi, da mu ga priskrbijo. Njegovo izpoved so v celoti zanikali soobtoženi, kajti ne samo da jih je v posel prisilil, pri lovu je pogosto uporabljal strelno orožje. Glavni akter te zgodbe mizar Brandstätter je bil obtožen na tri leta stroge ječe. Ostali udeleženci so dobili različno dolgo kazen v strogi ali navadni ječi, nekaterim je bil odmerjen tudi dan posta. Za dobavo ene srnje je obtoženi denimo dobil tri dni stroge ječe in dan postenja (N. A.1866: nepagirano).

Divji lov pa se je dogajal tudi tostran Karavank, zlasti znani so bili lovci v Trenti. Trentar je bil namreč rojen lovec in mu je bilo veselje do lova tako rekoč prirojeno. Zanj je veljalo, da ne bi zapustil svojega območja, pa naj bi bilo še tako hudo: »Morda bi šel, pa bi mi morali pustiti puško in lov, drugače ne« (Abram 1907: 135). To je opazil tudi Kugy, ki je za tamkajšnje lovce zapisal, da so nekateri po cele tedne lovili po tujih revirjih in kupčevali s plenom. Prebrisani in drzni Trentarji so bili prav moreča nadloga žandarjem, saj toliko divjih izbruhov strasti kot v Trenti Kugy ni videl še nikjer (Lovšin 1961: 129). A tudi drugod po alpskem svetu »raubšic« in sušenje divjadi celo v cerkvenih zvonikih ni bilo nekaj neobičajnega. Precej dela sta imela tako deželno sodišče kot policija. Ljubljanska je na primer že dlje časa sumila nekega kmeta, da v mestu prodaja divjad po izjemno nizkih cenah. Osumljenca so ujeli ravno, ko je v restavraciji Južne železnice želel prodati srno. Policiji je kmet najprej pobegnil, a so ga popoldan istega dne ulovili in zaprli. Anton Anzelc z Iga je po poročanju časopisa v dveh letih v Ljubljani prodal več kot 40 srn in številne zajce (N. A. 1895c: 1221).

Sodišča so morala rešiti tudi vprašanje odškodnine, povezane z divjimi živalmi. Upravno sodišče na Dunaju se je namreč konec stoletja moralo ukvarjati s precej zanimivim vprašanjem, in sicer, ali veverice spadajo

k lovni divjadi ali ne. Gre za posledico dve leti stare pritožbe, ko so se je na okrajno sodišče obrnili gostilničar G. in še 12 drugih lastnikov zemljišč s prošnjo, naj sodišče odobri odškodnino, ki so jo na drevesih v njihovih gozdovih napravile veiverice. Medtem ko je sodišče prošnjo zavrnilo, sta mestna občina in kot zadnja instanca kmetijsko ministrstvo odločila drugače. Proti tej odločitvi je lovsko vodstvo podalo pritožbo na upravno sodišče, češ da veiverice niso primerne za lov in tudi ne spadajo k lovni divjadi, saj njihov lov ne prinaša dobička. Po poročanju časopisa je bila po dolgotrajnem posvetovanju pritožba zavrnjena kot neutemeljena (N. A. 1898a: 21).

Nesreče

Branje časopisov z začetka 20. stoletja daje občutek vsebinsko še bolj pestrih novic, v katerih nastopajo živali in ki so služile bolj kot tema za pogovor. Dunajski *Neues Wiener Journal* je poleti 1908 poročal o spopadu vola in tigra v francoskem Marseillu, in sicer na predstavi v nekem zasebnem vrtu. Bik je enega od tigrov zbil na tla, tako da se je ta tresoč umaknil, drugi, tudi lažje ranjen se je pritlehnil k tlom. Dogodek je bil prekinjen, publika nezadovoljna in organizator ji je moral obljubiti nadaljevanje predstave v kratkem času (N. A. 1908: 8).

O nenavadni nesreči, ki se je pripetila na Južnem Moravskem na Češkem, v mestu Znojmu (*Znaim*), je poročal tudi *Laibacher Zeitung*. Pri raztovarjanju na tamkajšnji tovorni železniški postaji se je eden od uslužbencev iz radovednosti približal kletki, v kateri so bili opice in leopard. Slednji se je nenadoma pognal k rešetki in je s taco udaril nesrečnika v obraz tako močno, da je izgubil oko. Po poročanju ljubljanskega časopisa je šlo za nasilno žival, saj je že dan prej na podoben način poškodovala obraz strojnemu kurjaču na železniški postaji Ziersdorf (N. A. 1896c: 1323).

Iz osrednjega nemškega časopisa takratnega slovenskega prostora omenimo še dve novici, od blizu in daleč. Prva se nanaša na peteline, ki so v Ameriki nadomeščali pse pri varovanju živali. Kot je zapisano, so se ovce precej bale dvonožnih pastirjev, ki so jih bili prinesli s Kanarskih otokov (N. A. 1895d: 1301).

Druga novica se je zgodila v Karnijskih Alpah, kjer je medved na obhodu napadel dva orožnika. Zver je bila sicer ubita, a tudi orožnika sta utrpela hude poškodbe. Eden je obležal mrtev in skalpiran, drugi težko poškodovan (N. A. 1895e: 1439).

SKLEP

V naslovu zastavljeno vprašanje bi po vsem zapisanem imelo precej enoznačen in kratek odgovor. Odnos tiska do živali je bil v 19. in v začetku 20. stoletja izrazito pozitiven. Razlog za to je v vsesplošnem spremenjenem odnosu do narave, katerega posledice so se kazale predvsem v ustanavljanju društev za varovanje okolja in proti mučenju živali. Prav slednje je bilo po zgledu Münchenskega društva in po zaslugi vsestranskega Valentina Staniča kot prvo na takratnih avstrijskih tleh že leta 1846 ustanovljeno v Gorici.

Akcije omenjenih društev in splošnih prizadevanj za varovanje okolja in s tem tudi živali odraža poplava časopisnih objav tako v obliki raznovrstnih novic kot v različnih pozivih. Še zlasti pogosti in vsebinsko raznovrstni so bili na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Ker so časopisi zrcalo časa, v katerem izhajajo, je bilo pričakovati, da je prva svetovna vojna preusmerila njihovo pozornost v popolnoma druga dogajanja in so bile novice, povezane z naravo in živalmi daleč v ozadju.

Spekter časopisov 19. in iz začetka 20. stoletja, ki so bralcem prinašali novice o živalih, je bil pester. Poleg pričakovanih strokovnih časopisov lahko novice o živalih najdemo v številnih drugih časopisih: v dnevnih, satiričnih, humorističnih in takih, namenjenih damam.

Tako kot je bil barvit spekter časopisov, je bila pestra vsebinska plat objavljenega. V obilici raznolikosti zapisov smo jih na podlagi subjektivnih kriterijev uvrstili v posamezne skupine. Ugotovitve, ki so skupne vsem objavam, bi lahko povzeli v nekaj mislih. Zagotovo gre najprej izpostaviti poučni vidik, saj je bralna publika izvedela veliko o konkretnih živalskih vrstah, njihovem geografskem območju ipd. Obenem se zdi, da so bile novice o divjih zvereh in morskih psih tudi del kratkočasnja, pustolovstva, skratka stvari, ki so vzbujale pozornost, napetost, razburjanje in so ponujale teme za pogovore.

Posredno se je z besedili širil tudi družbenopolitični in gospodarski kontekst, pozabiti pa ne gre še zgodovinskega in literarnega, ki je bil prisoten predvsem v feljtonih. Hkrati povzemanje novic po drugih časopisih kaže na poznavanje takratnega tiska mnogih urednikov, ki so si prizadevali za kritičnost oziroma verodostojnost objavljenega. Ne nazadnje pa je navedjanje drugih časopisov v tisku takratnega slovenskega prostora odraz njegove vpetosti in povezanosti v geografsko precej široko območje.

Podobno kot časopisni spekter je bil prav tako precej barvit seznam glavnih protagonistov. Med njimi najdemo majhna, velika, malo bolj in malo manj nevarna bitja, ptice, veeverice, pa tudi morske pse, volkove itd.

Vsebinsko več kot 100 let stare novice pogosto asociirajo na sodobne tovrstne članke, ki bi jih ob manjših stilističnih in morfoloških popravkih lahko ponatiskovali v novodobnem časopisju.

Kratek pregled tiska v 19. in začetku 20. stoletja predstavlja izhodišče za nadaljnja raziskovanja, saj lahko časopisi sodobnemu raziskovalcu

predstavljajo izvrsten, predvsem pa raznovrsten vir za proučevanje različnih področij človeške in v tem primeru tudi živalske zgodovine.

VIRI IN LITERATURA

- ABRAM, Josip (1907): Opis Trente. V: *Planinski Vestnik*, 1907, let. 13, št. 9, str. 135.
- BOURRET, Jean-Claude (2010): *Le secret de la bête de Gévaudan*. Pariz: Editions du Signe.
- BROUCEK Peter (1978): *Paar, Eduard Gf. von*. V: *Österreichisches Biographisches Lexikon*. Dunaj: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, zv. 7, str. 275–276.
- FISTER, Anton (1846): *Der Verein wider Thierquälerei*. Dunaj: gedruckt bei den P. P. Mechitharisten.
- GERAS (1896b): Der Sperling und die Thierschützer. V: *Der Bote aus dem Waldviertel*, let. 19 (15. maj), št. 442, nepaginirano.
- GLASL, Sofia (2018): Vor 250 Jahren hat ein Untier in Südfrankreich angeblich einhundert Menschen getötet. War der vermeintliche Riesenwolf ein Löwe? V: *Süddeutsche Zeitung*, 27. 4. 2018. <https://www.sueddeutsche.de/panorama/dem-geheimnis-auf-der-spur-die-bestie-von-gevaudan-1.3957377> (citirano: 21. 12. 2022).
- GUGITZ, Gustav (1957): Castelli, Vinzenz Ignaz Franz. V: *Neue Deutsche Biographie*. zv. 3, Berlin: Duncker & Humblot, str. 172–173.
- HEVERS, Jürgen (1996): Nehring, Carl Wilhelm Alfred, Prof. Dr. V: Horst-Rüdiger Jarck, Günter Scheel (Hrsg.): *Braunschweigisches Biographisches Lexikon – 19. und 20. Jahrhundert*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, str. 437–438. <https://katalog.ub.uni-heidelberg.de/cgi-bin/titel.cgi?katkey=1278999> (citirano: 12. 12. 2022).
- <https://olympics.com/ioc/news/henri-de-baillet-latour-the-unknown-president> (citirano: 8. 11. 2022).
- <https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV005484931> (citirano: 10. 12. 2022).

- <https://www.britannica.com/summary/Thomas-Erskine-1st-Baron-Erskine> (citirano: 21. 12. 2022).
- <https://www.dlib.si> (citirano: 8. 11. 2022).
- <https://www.imdb.com/title/tt00352224/reference> (citirano 12. 8. 2022).
- <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi193714/> (citirano: 6. 8. 2022).
- IRMGARD Walter: *Das Salzburger Intelligenzblatt. 1784–1848*. Ein Zeit- und Kulturspiegel. Ein Beitrag zur Geschichte Salzburgs und zur Geschichte der Intelligenzblätter im allgemeinen. Doktorska disertacija. Salzburg: Universität Salzburg 1945.
- KRÜGER Arnd/ PFEIFFER Rolf (2012): Theodor Lewald und die Instrumentalisierung von Leibesübungen und Sport. V: WICK Uwe/HÖFER Andreas (ur.): *Willibald Gebhardt und seine Nachfolger* (Schriftenreihe des Willibald Gebhardt Instituts zv. 14). Aachen: Meyer & Meyer, str. 120–145.
- LOVŠIN, Evgen (1961): *Gorski vodniki v Juljskih Alpah*. Ljubljana: Planinska založba.
- MLINAR, Janez (2018): V senci gora. Oblikovanje Zgornjesavske doline kot turistične destinacije. V: Triglav 240. Ljubljana: Založba ZRC, str. 179–185.
- N. A. (1803): Schonung der Tiere aus Achtung für Menschen c ein Zug der Gesetzgebung des 16ten Jahrhunderts. V: *Intelligenzblatt von Salzburg*, (12. februar), str. 107–108.
- N. A. (1831): Das Gericht der Wölfe; von glubwürdigen Augenzeugen. V: *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen* (8. januar), št. 2, str. 8.
- N. A. (1840): Die Hirsche in Schottland. V: *Der Humorist*, let. 4 (5. september), št. 179, str. 720.
- N. A. (1842): Das Gericht der Wölfe; von glubwürdigen Augenzeugen. V: *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen* (24. februar) št. 8, str. 32.
- N. A. (1846): Aufforderung, *Wiener Zeitung*, (2. marec), št. 61, str. 479.
- N. A. (1846): Tierquälerei, *Wiener Zeitung*, (10. februar), št. 41, str. 316.
- N. A. (1863): Einladung. V: *Grazer Zeitung*, (25. februar), 1863, št. 45, nepaginirano.
- N. A. (1866): Aus dem Gerichtssaale, Leoben, Wildschlacht im Großen. V: *Tage-post*, (7. februar), št. 30 nepaginirano.
- N. A. (1866): Aus dem Gerichtssaale, Leoben, Wildschlacht im Großen. V: *Tage-post*, (7. februar), št. 30 nepaginirano.
- N. A. (1869): Haifische in Treister Hafen. V: *Laibacher Tagblatt* (11. junij), št. 130, nepaginirano.
- N. A. (1870): An die Leser. *Wiener Salonblatt*, (1. maj), št. 8–9, nepaginirano,
- N. A. (1872a): Haifische. V: *Laibacher Tagblatt*, (25. junij), št. 143, str. 1–2.
- N. A. (1872b): Haifische. V: *Laibacher Tagblatt*, (27. junij), št. 145, str. 1–2.
- N. A. (1874a): Haifische. V: *Laibacher Tagblatt* (7. avgust), št. 178, nepaginirao
- N. A. (1874b): Haifische. V: *Klagenfurter Zeitung* (8. avgust), št. 179, str. 1226
- N. A. (1877): Das wilde Thier. *Süddeutsche Post*, let. 9 (2. avgust), št. 54, str. 2–3.
- N. A. (1878): Gefährvolle Jagd,« *Klagenfurter Zeitung* (25. maj), št. 120, str. 942.
- N. A. (1883): Jagdbeute in der Schorfhaide. V: *Wiener Allgemeine Zeitung* (12. november), št. 1332, str. 2.
- N. A. (1886): Die Bärenjagd in Rußland. V: *Oesterreichische Forst-Zeitung*, let. 4 (9. julij), št. 28, str. 173.
- N. A. (1895a): Seltene Jagdbeute. V: *Laibacher Zeitung*, let. 114 (18. junij), št. 137, str. 1196.
- N. A. (1895b): Hofjagd. *Laibacher Zeitung*, let. 114 (19. junij), št. 163, str. 1419.
- N. A. (1895c): Ein ertappter Wilddieb. V: *Laibacher Zeitung*, let. 114 (21. junij), št. 140, str. 1221.
- N. A. (1895d): Hähne als Hirte. V: *Laibacher Zeitung*, let. 114 (8. julij), št. 149, str. 1301.
- N. A. (1895e): Kampf mit einem Bären. V: *Laibacher Zeitung*, let. 114 (22. julij), št. 165, str. 1439.
- N. A. (1895f): Schutz der Alpen! V: *Laibacher Zeitung*, let. 114 (24. julij), št. 167, str. 1453.
- N. A. (1896a): Wölfe in Sophia. V: *Agramer Zeitung*, let. 71 (3. januar), št. 2, str. 6.
- N. A. (1896c): Von einem Leoparden verletzt. V: *Laibacher Zeitung*, let. 115 (8. julij), št. 154, str. 1323.
- N. A. (1898a): Die Eichhörnchen in der Wildschadenersatzfrage. V: *Österreichische Forst-Zeitung*, let. 16 (21. januar), št. 3, str. 21.
- N. A. (1898b): Hotjagden im Salzkammergut. V: *Wiener Salonblatt* let. 29 (5. november), št. 45, str. 14–15.

- N. A. (1902): Für den Tierschutz in Marburg. V: *Marburger Zeitung*, let. 41 (30. august), št. 104, str. 4.
- N. A. (1908): Ein aufregender Tierkampf. V: *Neues Wiener Journal* let. 16 (20. august), št. 5326, str. 8.
- N. A. (1909): Ausrottung der Seehunde? V: *Linzener Volksblatt*, let. 61, (21. januar), št. 16, str. 6.
- N. A. (1912a): Frauenputz und Vogelmord. V: *Rosenheimer Anzeiger: Tagblatt für Stadt und Land; (mit amtlichen Mitteilungen)*, let. 58 (14. januar), št. 10, str. 10.
- N. A. (1912b): Zehn Gebote zum Naturschutz. V: *Münchener Neueste Nachrichten: volkswirtschaftliche, alpine und Sportzeitung*, let. 65 (25. september), št. 490, nepaginirano.
- N. A. (1957): Julius Graf von Falkenhayn V: WURZBACH, Constant von, *Österreichisches Biographisches Lexikon*, zv. 1., str. 285.
- NIKOLAJEV, Vekoslav (1904) Rusko-japonska vojska. V Ljubljani: A. Turk.
- ONB. <http://anno.onb.ac.at> (citirano: 8. 12. 2022).
- Österreichisches Biographisches Lexikon (1957). Dunaj: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. zv. 1. str. 285.
- R. Z., (1902): Haustiere. Der Goldfisch. V: *Das Blatt der Hausfrau*, let. 13, št. 17, str. 409.
- RENDLA, Marta (2004): Kranjsko društvo za zaščito živali 1902–1915. V: *Zgodovina za vse*, let. 11 št. 1, str. 59–83.
- S. (1909): Naturschutz. V: *Münchener neueste Nachrichten*. let. 62 (4. junij), št. 257, str. 2.
- STANIČ, Valentin (1846): *Statuten des Görzer Vereins wider Thierquälerei*. Görz: V. Stanič.
- WÖLFING, L (1895): Nekaj o turistik. V: *Planinski vestnik*, let. 1 (25. oktober), št. 10, str. 150–151.